

Література

1. Біла О. О. Першооснови соціально-педагогічного проектування : навчально-методичний посібник. Одеса : Астропринт, 2019. 260 с.
2. Біла О. О. Соціально-педагогічне проектування в закладах дошкільної, початкової та позашкільної освіти (контекст університетської підготовки соціологів) : навч.-мет. посібник. Одеса : Астропринт, 2019. 192 с.

Наталя Богданець-Білокаленко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу навчання мов
національних меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
[*nataliabogdanets@gmail.com*](mailto:nataliabogdanets@gmail.com)

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ І ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ключові слова: лексикологія, фразеологія, національно-культурна семантика, навчання української мови.

У процесі становлення Нової української школи особливо актуалізується проблема формування концептуальних засад національної освіти, зокрема її соціокультурного змісту, зв'язків із теорією формування (соціалізації) особистості.

У сучасній філософії, лінгвістиці та лінгводидактиці погляд на мову як чинник культурної спадщини та як культурно-історичне середовище можна вважати вже загальноприйнятим. Теоретичним підґрунтям у розробленні соціокультурного підходу до вивчення лексикології і фразеології учнями початкових класів є праці Н. Бабич, З. Бакум, Н. Бобух, М.Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіної, М.Греб, А. Грищенко, С. Єрмоленко, В.Калашника, О. Караман, С. Карамана, К. Климової, А. Коваль, Ж. Колоїз, О. Копусь, Л. Кутенко, О. Кучерук, Л. Лисиченко, О. Любашенко, М. Пентилюк, Г. Передрій, Ю. Прадіда, О. Селіванова, Т. Симоненко, М. Степаненка, О. Стишова, В. Ужченка та ін.). У них висвітлено наукові засади мовної підготовки майбутніх учителів початкових класів, розроблено окремі аспекти технології навчання лексикології і фразеології, проаналізовано науковий і практичний досвід.

У процесі навчання української мови проблема взаємозв'язку мови і культури постає особливо актуальною та біполярною: мова пізнається через культуру, і завдяки мові відбувається перехід у світ культури. Взаємозв'язок мови і культури афористично виразив О. Корнілов: «Якщо розуміти під

культурою все, **що** робить та думає нація, то мова фіксує, **як** ця нація думає» [4, с. 55].

З огляду на це формування лексичної і фразеологічної компетентностей учнів початкової школи необхідно проєктувати через національно-культурний компонент змісту навчання лексикології і фразеології української мови, що сприяє кращому оволодінню українським словниковим багатством, сприяє усвідомленню слова як найважливішої одиниці мови, актуалізує, мотивує і спонукає суб'єктів педагогічної взаємодії до різних видів мовленнєвої діяльності, вираження найтонших відтінків думки, найглибших почуттів і переживань.

Національно-культурна семантика наявна на всіх рівнях мови: у граматиці, стилістиці й навіть у фонетиці. Однак є такі мовні одиниці, які найтісніше пов'язані з позамовною дійсністю. Це передусім безеквівалентна лексика, слова з частковою семантичною еквівалентністю (фонова лексика), фразеологізми, усталені етикетні вислови.

Безеквівалентна лексика – це, передусім, слова-реалії. Терміном «реалії» у лінгвокраїнознавчій теорії позначають предмет (явище культури) та слово, що його називає. За своїм змістом реалії – це словесне відтворення фактів, пов'язаних із історією, географією країни, особливостями політичної структури суспільства, побутом, звичаями народу та ін. [3].

Цікаву лінгвокраїнознавчу інформацію містять у собі фразеологізми, оскільки фразеологічна система мови відображає культурно-історичний досвід народу-носія мови, дає можливість зрозуміти національну психологію, національне бачення світу. Фразеологізми нерідко мають яскраво національний характер. До національно-культурного компонента відносяться й етикетні формули спілкування: *добридень, ласкаво просимо, щиро вітаємо* тощо.

Але ця специфічна лексика має актуалізуватися у роботі з текстами.

Цілеспрямований відбір текстів і завдань створюють розвивальне мовленнєве середовище, що забезпечують мовленнєвий розвиток учнів. З погляду змісту надзвичайно важливо пропонувати для аналізу тексти про красу, багатство, значення мови в житті людини і суспільства, про необхідність дбайливого, шанобливого ставлення до слова. Особливу роль, розраховано на активне зворотнє розуміння. Під час продукування чи аналізу тексту учні мають активно працюють зі словом, виділяти у тексті мовні засоби, які спрямовані їхніми авторами на те, щоб зробити своє мовлення зрозумілим для певного адресата.

Лінгвокраїнознавчі вимоги до змісту навчальних текстів були визначені Є. Верещагіним та В. Костомаровим. На їх думку, це – країнознавча вірогідність, сучасність, типовість змісту, актуальний історизм (відображення історичних фактів, загальновідомих і актуальних для носіїв мови) [2, с.44].

У процесі навчання майбутніх учителів початкових класів пропонуємо добирати матеріали, подібні до тих, з якими реально має справу носій мови у повсякденному житті.

Особливої уваги заслуговує художній текст. Саме у художньому тексті часто трапляються діалоги, де використовуються різні форми мовного узусу, формули ввічливості, фонова і безеквівалентна лексика [3]. Це у свою чергу дозволяє краще зрозуміти специфіку і своєрідність культури мови.

Разом з розв'язанням основних лінгвістичних і соціокультурних завдань, читання художніх текстів сприяє залученню учнів у світ культури країни.

З творів художньої літератури вони дізнаються про моральні, етичні, духовні цінності минулих поколінь і своїх сучасників; про ставлення народу до своєї вітчизни; про взаємини народу і релігії; взаєминах людини і суспільства; про сімейний і побутовий устрій; про національні звичаї, обряди тощо. Таким чином, художній твір розглядається нами як джерело соціокультурного розвитку особи учня та учениці.

Отже, навчання української мови має ґрунтуватися на основі невмирущих скарбів національної духовності, що зумовлює актуалізацію соціокультурної лінії у навчанні лексики і фразеології учнів початкових класів.

1. Богданець-Білокаленко Н. Формування концептів – слів-знаків національної культури у дітей засобами художнього слова. Рідна мова, 2012. – № 17. – С. 25-27.
2. Верецагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
3. Греб М. Теоретичні засади навчання лексикології і фразеології майбутніх учителів початкових класів. Монографія. К. : Центр навчальної літератури. 320 с.
4. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.